

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 26. јуна 2025. године изабрани смо у комисију за оцену докторске дисертације АЛЕКСАНДРЕ ЛАЗИЋ под називом *Комуникација обухвата вакцином: Провера претпоставки модела себичне наспрам модела социјалне рационалности (Communicating vaccination coverage: Testing the selfish versus the social rationality hypothesis)*. Комисија је оценила докторску дисертацију и подноси следећи:

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основне информације о кандидаткињи и дисертацији

Александра Лазич рођена је 12.9.1992. године у Шапцу, где је завршила основну школу. Филолошку гимназију у Београду (смер италијански језик) завршила је 2011. године. Исте године је уписала основне академске студије психологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, које је завршила 2015. са просечном оценом 9,53. Одмах потом је уписала мастер академске студије психологије, које је завршила 2016. године са просечном оценом 9,71. Мастер рад *Поспешивање сарадљивости у социјалним дилемама* под менторством проф. др Ирис Жежељ одбранила је са највишом оценом. Алумнисткиња је и Београдске отворене школе, по завршеном програму Студије будућности (2015/2016), као и бивша стажисткиња Београдског центра за безбедносну политику (2016/2017).

Кандидаткиња је у јануару 2017. године уписала докторске академске студије психологије на Одељењу за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Положила је све испите са просечном оценом 10,00. На седници Универзитетског Већа научних области друштвено-хуманистичких наука одржаној 19.3.2019. године одобрен је предлог теме докторске дисертације под називом *Комуникација обухвата вакцином: Провера претпоставки модела себичне наспрам модела социјалне рационалности (Communicating vaccination coverage: Testing the selfish versus the social rationality hypothesis)*.

Кандидаткиња је од јуна 2018. до априла 2019. била запослена на Институту за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду, а од маја 2019. до фебруара 2025. на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Од 2018. до 2023. била је ангажована у извођењу наставе на социјално-психолошким предметима током осам семестара. Била је истраживачица, као и вођа радног пакета, на националном пројекту REASON4HEALTH (2022–2025; Фонд за науку). Кандидаткиња је била изабрана и финансирана да похађа више додатних професионалних усавршавања, при чему се издвајају *Bounded Rationality Winter School* у Манипалу, Индија (2019) и *Behavioural Insights Summer School* у Ерфурту, Немачка (2019). Кандидаткиња је 2019. била одабрана да супервизира интернационални тим студената при *Junior Researcher Programme*, што је резултовало радом у *British Journal of Health Psychology*, који чини део њене дисертације.

Кандидаткиња је чланица ЛИРА Лаба при Филозофском факултету Универзитета у Београду, где је 2020. године суосновала РЕПОПСИ – репозиторијум психолошких инструмената са отвореним приступом. Кандидаткиња је шест година управљала Репозиторијумом и промовисала га кроз бројне презентације и радионице, а

2022–2023. руководила је међународним пројектом (*Horizon 2020*) посвећеном његовом унапређењу. Кандидаткиња је допринела и другим иницијативама отворене науке, при чему се издвајају пројекти *ABRIR*-а посвећени повећању инклузивности и приступачности отворених колаборативних истраживања.

Кандидаткиња је 2020. године освојила *Researchers in the Global South* стипендију коју додељује *Society for the Psychological Study of Social Issues*. Први чланак који чини део њене дисертације добио је награду Задужбине Ђоке Влајковића за један од најбољих научних радова младих научних радника Универзитета у Београду. Кандидаткињи је од стране *Research Data Alliance* 2024. додељена награда *Sarah Jones* за изузетан допринос подстицању сарадње у отвореној науци.

Кандидаткиња је до сада била ауторка 15 радова у научним часописима међународног значаја; на седам радова је била први аутор, од којих су пет објављени у водећим међународним часописима категорија M21 и M21a. Коауторка је једног поглавља у монографији, као и 18 излагања на научним скуповима, већином међународним (на половини је била први аутор, док су три штампана у целини).

Докторска дисертација Александре Лазих садржи 130 страна, а представља скуп три објављена оригинална научна рада који чине тематску целину, са синтетичким приказом докторске дисертације који садржи увод, дискусију, и закључак.

Делови дисертације објављени као научни чланци:

1. *Negativity in online news coverage of vaccination rates in Serbia: A content analysis* (doi: 10.1080/08870446.2022.2121962) објављен је онлајн 2022, а 2024. и у штампаном издању (волумен 39, бр. 7) часописа *Psychology and Health*, категоризованом 2022. године као водећи међународни часопис **M21** (извор: МПНТР; <https://ezproxy.nb.rs:2058/servisi.131.html?jid=367574>).
2. *Social nudges for vaccination: How communicating herd behaviour influences vaccination intentions* (doi: 10.1111/bjhp.12556) објављен је 2021. године у онлајн и штампаном издању (волумен 26, бр. 4) часописа *British Journal of Health Psychology*, категоризованом 2021. године као водећи међународни часопис **M21a** (извор: МПНТР; <https://ezproxy.nb.rs:2058/servisi.131.html?jid=361285>).
3. *Should public communication of vaccination rates assume rationality, normativity or reasonableness? Insights from three preregistered experiments* (doi: 10.1177/0033294125134032) објављен је 2025. у онлајн издању часописа *Psychological Reports*, категоризованом 2023. године као међународни часопис **M22** (извор: МПНТР; <https://ezproxy.nb.rs:2058/servisi.131.html?jid=376493>).

Наведена три чланка су самостални и оригинални научноистраживачки радови кандидаткиње, која је стога и прва ауторка на сва три чланка. Напомена о томе да је у питању рад на дисертацији под менторством дата је у сваком од чланака.

Спискови референци дисертације садрже 208 јединствених уноса. Текст укључује 14 табела и 9 графикана односно илустрација, као и један прилог са копијама делова три чланка (тј. насловне стране и стране на којој је видљива напомена да су чланци део дисертације под менторством). Додатни отворени материјали коришћени у истраживању, статистички подаци и анализе дати су у репозиторијуму *Open Science Framework*, и може им се приступити путем линкова који су обезбеђени у тексту дисертације. Текст дисертације је у целини написан на енглеском језику, укључујући и три чланка.

Проблем и циљеви истраживања

Обухват вакцином је важна тема медијског извештавања и јавног дискурса, посебно током криза јавног здравља као што су епидемије и пандемије заразних болести. Главни циљ дисертације је био да истражи како комуникација обухвата вакцином утиче на намеру да се прими вакцина, поредећи при томе конкурентске хипотезе два теоријска модела: себичне рационалности и социјалне рационалности. Према моделу себичне рационалности, особа ће се пре вакцинисати када је обухват у заједници низак, него када је висок. Полази се од тога да, кроз деловање колективног имунитета, велики број вакцинисаних у заједници смањује индивидуални ризик од инфекције. То појединца подстиче да постане гребатор (енгл. *free-rider*) који ће се окористити о чињеницу да се су се други вакцинисали, а притом заобићи одређени трошак, као што су губитак новца или времена, нелагодност и нуспојаве. Супротно овоме, према моделу социјалне рационалности, особа ће се пре вакцинисати када је обухват у заједници висок, него када је низак. Полази се од тога да је обухват вакцином врста дескриптивне социјалне норме (тј. перцепције тога како се већина понаша односно не понаша). Дескриптивне норме пружају доказ о томе шта је највероватније исправно и адаптивно понашање под датим околностима, обезбеђујући тако пречицу за доношење одлуке. Региструјући да ли се већина других чланова заједнице вакцинише или не вакцинише, особа ће бити мотивисана да се понаша слично њима.

Кандидаткиња је најпре применила анализу садржаја да испита како онлајн медији саопштавају и уоквиравају обухват вакцином и колективни имунитет. Ова студија је тежила да одговори на низ питања, укључујући колико често се помиње обухват и на које вакцине и референтне групе се односи, шта се наводи као извор информација о томе, да ли је обухват приказан нумерички или вербално, као статичка или динамичка (промена у обухвату) дескриптивна норма, да ли је уоквирен позитивно, негативно или неутрално, као и да ли се помиње и објашњава колективни имунитет и наводи праг обухвата потребан за његово достизање. Циљ ове анализе је било стицање систематичног увида у то како комуникација са јавношћу изгледа у стварности, чиме су се резултати експеримената јасно поставили у контекст комуникације у сфери јавног здравља.

Први базични експерименти су имали за циљ да испитају како представљање обухвата вакцином у држави испитаника (низак обухват, висок обухват, без информације) утиче на индивидуалну спремност на вакцинисање. С обзиром на то да се у стварном свету подаци о обухвату вакцинацијом ретко представљају изоловано, наредни експерименти су били дизајнирани тако да имају већу екстерну валидност и већи потенцијал да допринесу осмишљавању ефикаснијих стратегија комуникације. Ови експерименти су додатно тестирали ефекте комуникације колективног имунитета и његовог прага, као и апела на индивидуалну (заштита себе), социјалну (заштита других) и колективну добит (заустављање болести) од вакцинације на различитим нивоима обухвата. Један експеримент је испитивао и разлоге које људи прихватају, односно наводе када доносе одлуку о вакцинацији при различитим нивоима обухвата, пре свега са циљем да се свеобухватније испитају два модела, али и информишу интервенције које су тестиране у другим експериментима.

Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација се састоји из шест поглавља.

У Поглављу 1, кандидаткиња темељно приказује теоријске поставке модела себичне рационалности (са посебним освртом на виђење вакцинације као облика стратешке интеракције у ситуацији социјалне дилеме, гребаторства о колективни имунитет и значаја прага колективног имунитета), као и теоријске поставке модела социјалне рационалности (са посебним освртом на дескриптивне социјалне норме), при чему даје и преглед резултата релевантних емпиријских студија у области психологије и бихејвиоралне економије. На крају поглавља, кандидаткиња даје преглед свих студија спроведених у оквиру дисертације, укључујући њихов дизајн, истраживачка питања, као и линкове до пререгистрација и отворено доступних истраживачких материјала, скриптова и база података.

Поглавље 2 представља рукопис првог научног чланка кандидаткиње под насловом *Negativity in online news coverage of vaccination rates in Serbia: A content analysis*. Почетак чланка дискутује проблем уоквиравања (енг. *framing*) вакцинације, обухвата вакцином и колективног имунитета у вестима. Кандидаткиња затим описује метод анализе садржаја портала вести у време епидемије малих богиња у Србији 2017. године – процедуру идентификације вести, кодну схему за анализу сваког помињања обухвата и текста у целини и процену слагања кодера. Главни налаз студије јесте да су медији претежно негативно уоквиравали обухват (нпр. „једва 50 одсто вакцинисано”, „све мање родитеља вакцинише децу”) и да је извештавању недостајао контекст и нумеричка прецизност, док је колективни имунитет ретко када појашњаван. Након приказа резултата, кандидаткиња дискутује њихове практичне импликације и генерализабилност, и даје препоруке за будућа истраживања.

Поглавље 3 представља рукопис другог научног чланка кандидаткиње под насловом *Social nudges for vaccination: How communicating herd behaviour influences vaccination intentions*, објављеног у форми регистрованог извештаја (енг. *Registered Report*). Почетак чланка сажима теорију и емпирију проблема комуникације колективног имунитета и његовог прага, као и комуникације обухвата вакцином, и наводи хипотезе које ће бити тестиране у експерименту. Након приказа метода и статистичких анализа, кандидаткиња дискутује главни резултат да је саопштење социјалне користи од колективног имунитета путем текста и анимираног инфографика повећало намеру да се прими вакцина (што је концептуално реплицирало претходни налаз), као и резултат да приказ обухвата и прага колективног имунитета заједно са овим објашњењем није мењао намеру.

Поглавље 4 представља рукопис трећег научног чланка кандидаткиње под насловом *Should public communication of vaccination rates assume rationality, normativity or reasonableness? Insights from three preregistered experiments*. Чланак најпре сукобљава модел себичне и модел социјалне рационалности, а затим приказује и дискутује сваки од три експеримента понаособ. Експерименту 1 су претходили претест перципиране озбиљности листе симптома и пилот експеримент, у коме су развијени и тестирани основни дизајн и материјали који су били примењени у свим експериментима у дисертацији. И у пилоту и у Експерименту 1, информација да је обухват на нивоу земље висок повећавала је спремност на вакцинисање, у поређењу и са одсуством такве информације и са информацијом о ниском обухвату. Експеримент 2 је испитивао у којој мери испитаници подржавају листу личних разлога за

(не)вакцинисање, формулисаних на основу теоријских поставки два модела и прегледа литературе. Последњи експеримент је тестирао ефикасност три поруке у ситуацији када је тек мало више од половине становништва вакцинисано (тј. када је дескриптивна норма позитивна, али слаба, а обухват типично недовољан да се достигне праг колективног имунитета). Апели на социјалну и колективну добит нису мењали намеру да се прими вакцина, док апел на индивидуалну добит јесте, и то у позитивном смеру. На крају чланка, кандидаткиња обједињује налазе три експеримента и дискутује импликације по будућа тестирања два модела.

Поглавље 5 саопштава резултате додатне анализе података прикупљених у Експерименту 2 из трећег чланка. Кандидаткиња је квалитативно анализирала одговоре испитаника на отворено питање о њиховом главном разлогу да се (не) вакцинишу. Описан је индуктивни развој категорија и процена слагања кодера. Кандидаткиња приказује и кратко дискутује резултате и истиче да, иако су генерално у складу са анализом одговора на затворена питања, ови резултати указују и на друге битне разлоге, пре свега на (не)поверење у науку и вакцине.

Поглавље 6 представља синтетичку дискусију и закључак. Кандидаткиња даје сажетак налаза свих студија (из поглавља 2–5), те дискутује њихов теоријски и практичан допринос. Кандидаткиња је затим спровела интерну (мини) мета-анализу података седам ефеката из четири експеримента (чланци 2 и 3), који су поредили спремност на вакцинисање у ситуацијама када је био комунициран висок обухват наспрам ситуација када је био комунициран низак или када обухват није саопштаван, интерпретирајући добијени позитивни глобални ефекат у контексту релевантне литературе. Кандидаткиња потом дискутује импликације по тестирање теоријских модела које су произашле на основу дисертације, при чему: доводи у питање оправданост строге поделе на себичну и социјалну рационалност, предлаже концепт разложности или разумности (енгл. *reasonableness*) као бољу алтернативу и указује како претпоставке и одлуке истраживача могу да утичу на саме налазе и њихово тумачење. Кандидаткиња се осврће и на ограничења дисертације и износи низ предлога за будућа истраживања, као што су комуникација динамичких норми, украјање порука и испитивање разложности вакциналних одлука.

Свако поглавље се завршава одвојеним списком литературе. У последњем одељку су приложене копије делова три чланка.

Научни допринос истраживања

Докторска дисертација Александре Лазиф представља изузетан допринос како пољу здравствене комуникације, тако и разумевању примене модела рационалности на доношење одлука у вези са здрављем. Комбинујући квалитативни и квантитативни приступ (кроз анализу садржаја, експерименте, тематску анализу и интерну мета-анализу), кандидаткиња је свеобухватно приступила теми комуникације обухвата вакцином. О несумњивом научном доприносу дисертације сведочи и то што су студије које је чине већ објављене у врхунским међународним научним часописима.

Пре свега, ова дисертација је прва која директно пореди модел себичне и модел социјалне рационалности, чија су предвиђања супротстављена када је реч о комуникацији обухвата вакцином. Интерна мета-анализа ефеката добијених у дисертацији, на импресивном укупном узорку од 1076 испитаника, показује да је намера за вакцинисањем већа у ситуацији када је обухват вакцином висок, него у ситуацији када је он низак или непостојећи. Овај релативно мали, али робусни ефекат

говори у прилог модела социјалне рационалности. Ипак, кандидаткиња истиче да, узети заједно, резултати експеримената показују да би ослањање на само један од модела представљало поједностављено разумевање начина на који људи доносе одлуке о вакцинисању. Наиме, иако су резултати експеримената делимично подржали очекивања модела социјалне рационалности, ово је важило само под одређеним условима - превасходно када је обухват вакцинацијом висок. Такође, дескриптивне норме су се показале релевантнијим за одлуку да се особа вакцинише него за одлуку да се не вакцинише. Додатна тематска анализа одговора испитаника сугерише да би за одлуке о невакцинисању могли бити важнији конструкти индивидуалних разлика као што су неповерење у вакцине и, генерално, здравствене ауторитете. Ови налази имају веома важне како теоријске, тако и практичне импликације.

Додатно, резултати анализе садржаја медија откривају да медији у Србији не комуницирају обухват вакцинацијом на адекватан начин. Уместо слања јасне, нумеричке поруке о високом обухвату вакцинацијом, медији су претежно негативно уоквиравали обухват вакцинације, користили непрецизну терминологију и пропустили да објасне индивидуалне и колективне бенефите стицања имунитета крда. Практични значај овог налаза је изузетно велики, посебно узимајући у обзир јасне и конкретне препоруке за комуникацију обухвата вакцином које кандидаткиња даје у финалном поглављу у дисертацији.

Још један од важних доприноса ове дисертације јесу варијације у коришћеним експерименталним нацртима. Са једне стране, ово представља јасан практични допринос будућим истраживањима која се баве овом облашћу, будући да им је на располагању богат репертоар квалитетних и проверених истраживачких материјала. Са друге стране, методолошке разлике између експеримената омогућавају да се јасније омеђе контексти у којима се истраживачке претпоставке потврђују од оних у којима не важе. На тај начин, ова дисертација пружа основу за формулисање нових истраживачких питања која би расветлила разлоге добијених дискрепанци.

Закључак

Имајући у виду све напред речено, комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати њену позитивну оцену дисертације и одобри кандидаткињи АЛЕКСАНДРИ ЛАЗИЋ да јавно брани своју докторску дисертацију под називом *Комуникација обухвата вакцином: Провера претпоставки модела себичне наспрам модела социјалне рационалности (Communicating vaccination coverage: Testing the selfish versus the social rationality hypothesis)*.

У Београду, 01.07.2025.

Чланови комисије:

проф. др Данка Пурић

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

проф. др Каја Дамњановић, виша научна сарадница

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

проф. др Марија Бранковић, научна сарадница

Универзитет у Београду, Институт за филозофију и друштвену теорију

Универзитет Сингидунум, Факултет за медије и комуникације